

Dr. Mehmet Niyazi and his Botanical Publications (1905-1917)

Dr. Mehmet Niyazi ve Botanikle İlgili Yayınları (1905-1917)

Asuman Baytop¹, Feza Günergün²

¹İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı

²İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Anabilim Dalı

Dr. Mehmet Niyazi, Osmanlı döneminde Mekteb-i Harbiye'nin Baytar Sınıflarında uzun yıllar botanik dersini vermiş bir askeri hekimdir. "Pratik Farmakognozi" alanında yazılmış ilk Osmanlıca eser olarak kabul ettiğimiz bir mikroskopi kitabı ile "Doğa Bilimleri Müzeciliği" konusunda yazmış olduğu bir kitabından dolayı M. Niyazi, Osmanlı botanik tarihi alanında özel ve önemli bir yer işgal eder. Aşağıda onun özgeçmişi hakkında bilgi verilmiş, yayınlarından üç kitabı ve dört makalesi tanıtılmıştır.

Özgeçmişi

M. Niyazi'nin özgeçmişi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Onun doğum ve ölüm tarihlerini bile bilmiyoruz. Onun hakkındaki bilgileri, kendi kitaplarının kapak sayfası, baş sayfa, önsöz ve hitam sayfalarından, kendi makalelerinde kullandığı ünvanlardan ve bir dipnottan, bundan başka yayınları dışındaki birkaç kaynaktan (Eraslan, 1989; Özbay, 1981; Rıza Tahsin 1328/1912; Kazancıgil, 1991; Mekteb-i Tıbbiye Diploma Defteri, 1839-1908) derlemiş bulunuyoruz.

M. Niyazi, 1893(1309) yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den mezun olmuş, Mekteb-i Harbiye'nin Baytar Sınıfları ilm-i nebatat muavinliğine, sonra muallimliğine tayin edilmiş, 1905 ve 1906 da bu mektepte ilm-i nebatat ve fenn-i ziraat muallimi ve kolağası rütbesinde iken, iki ciltlik *Fesail-i nebatat-ı tıbbiye ve ziraiye* adlı botanik kitabını yazmış, Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra Paris'e gitmiş, burada Muséum d'Histoire Naturelle'in laboratuvarlarında çalışarak, pratik öğretim ve mikroskopta inceleme alanlarında tecrübe kazanmış, emraz-ı nebatiye (bitki hastalıkları) laboratuvarlarında L.Mangin'in yanında çalışmış, Berlin, Viyana, Londra, İtalya ve Romanya'daki doğa bilimleri müzelerini gezmiştir.

M. Niyazi, 1910 da kurulmuş olan Orman Mekteb-i Âlisi'nde de görev almış, burada sağlık bilgisi ve botanik derslerini vermiştir (Eraslan, 1989). 1912 de emeklidir (Rıza Tahsin 1328/1912). Bundan sonra Darülfünun'da, Darülmualimin-i Âliye'de görev almış ve 1915 te biri mikroskopi, diğeri doğa bilimleri müzeciliği konularında olmak üzere iki kitap yayınlamıştır: *Fenn-i hurdebin* ve *Seyyahîn-i fenniye ve ulum-i tabiiye müstahzırlarına rehber*. Her iki kitapta da M. Niyazi kendini Darülfünun ve

Darümuallimin-i Âliye Fünun Şubesi mikroskopi muallimi, Fransa ve İtalya Nebatat Cemiyet-i Fenniyesi azasından doktor bakteriyolog olarak takdim etmiştir. Kitaplarından başka, 1916 ve 1917 yıllarında *Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası*'nda, bitki hastalıkları konusunda dört makaleden oluşan bir dizi yazmıştır.

M.Niyazi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. K. Özbay (Özbay,1981) onun hakkında şu kaydı vermiştir: Adı Mehmet Niyazi Ferit, rütbesi K.Yzb., memleketi Kadıköy, sınıfı Na., sicili 1309-18. Rıza Tahsin (Rıza Tahsin 1328/1912; Kazancıgil,1991) onun adını Niyazi Osman Efendi şeklinde vermiş ve "mütেকaid" olarak kaydetmiştir. Mekteb-i Tıbbiye'nin "Diploma defteri, 1839-1908" deki adı Mehmed Niyazi Osman ve diploma tarihi " 10 Şubat 308" dir (Mekteb-i Tıbbiye Diploma Defteri, 1839-1908).

Askeri Tıbbiye Mektebi'nden 1893 te mezun olduğuna göre, M. Niyazi botanik öğrenimini Mehmet Ali Paşa'dan (1837-1914) görmüş, onun Cauvet'den çevirdiği botanik kitaplarını (1875,1890-1900) okumuş ve onlardan faydalanmıştır.

Mehmet Ali, Esad Şerefeddin, Şerafettin Tevfik gibi Askeri Tıbbiye Mektebi'nin tanınmış botanik hocalarından farklı olarak, M. Niyazi bilimsel araştırma yapmak için Avrupa'ya gitmiş (1908), orada mikroskop ile çalışmayı öğrenmiş, doğa bilimleri müzelerini gezmiş, Avrupa'nın botanik derneklerine üye kaydolmuş, yurda dönüşünden sonra da, 1915 de bu iki farklı konuda iki kitap yazmıştır. Bununla beraber, Avrupa'da öğrendiği bilgileri yurt içinde pratik alanda ne şekilde ve ne derecede uyguladığı hakkında herhangi bir bilginiz yoktur.

Kitapları

1.Fesail-i nebatat-ı tıbbiye ve ziraiye. 2 cilt. 1321/1905 ve 1322/1906. Mekteb-i Şahane Matbaası. İstanbul.

Başlığın günümüz dilindeki karşılığı "Tıbbi ve zirai bitkilerin familyaları"dır. İki cilt halinde sunulmuş olan bu kitap, bütünüyle genel bir bitki sistematığı kitabıdır. İçinde yer yer faydalı bitkilerden de bahsedilmektedir.

Birinci cilt: 20x14 cm, 293 sayfa, 156 şekil. Burada sistematikteki kademelerden, evolüsyondan, özelliklerin kaydından, sınıflama prensiplerinden bahsedilmiş, kitapta Mekteb-i Tıbbiye tarih-i tabiiye muallimi Doktor Cauvet'nin takip ettiği sistemin uygulanacağı açıklanmış, sonra Kriptogramlar (Mantarlar, Algler, Bakteriler, Likenler, Karayosunları, Eğreltiler, Atkuyrukları, Kibritotları) ve Birçenekliler'den 27 familya işlenmiştir.

İkinci cilt: 20x14 cm, 578 sayfa, 164 şekil. Birinci cildin devamıdır. Sırasıyla Çıplak Tohumlu, Petalsız İkiçenekliler ve Kapalı Tohumlular'dan 154 familya tanıtılmıştır.

M. Niyazi iki ciltlik bu kitabında kendini Mekteb-i Harbiye-i Şahane Baytar Sınıfları ilm-i nebatat ve fenn-i ziraat muallimi kolağası olarak tanıtmış, on seneden beri burada ders verdiğini, kitabını yazarken Van Tieghem, Cauvet, Trabut, Girard'ın eserlerinden faydalandığını yazmıştır. Biz, M. Niyazi'nin bu kitabını, hocası Mehmet Ali Paşa'nın Cauvet'den tercüme ettiği 1875 tarihli *İlm-i nebatat-ı tıbbiye* adlı kitabı ile karşılaştırdık. Sistematik sıranın, bitkilerin ad ve sıralarının, sayıları farklı olmakla beraber bitki resimlerinin her iki kitapta da aynı olduğunu gördük. Bu müşahedemiz, M. Niyazi'nin kitabını, tamamen Cauvet'ye ve M. Ali Paşa'nın adı geçen kitabına dayanarak hazırlamış

olduğunu kanıtlamaktadır. M. Niyazi'nin bu kitabından bir nüsha Ankara'da Milli Kütüphane'de saklıdır.

2. Fenn-i hurdebin. 1331/1915. Matbaa-i Amirz. İstanbul.

Başlığın günümüz dilindeki karşılığı "Mikroskopi Tekniği" dir. Kitap, ayrıntılı bir mikroskopi kitabıdır. 23x16 cm ebadında, 526 sayfa, 378 şekil ve 34 levhalıdır. İlk kısımda mikroskop ve kullanılışı, ölçme, resim çizme, resim çekme, preparat hazırlanışı, reaktifler vs. hakkında bilgi verilmiş, daha sonraki kısımda bitkisel hücre, doku ve organların iç yapıları tanıtılmıştır. Üçüncü kısımda bitkisel droglar ve tozları, un, ekmek, nişastalar, süt, tereyağ, kan, balgam, idrar tortusu, lifler, tüyler, mantarlar, algler ve bakterilerin mikroskop altındaki görünüşleri açıklanmıştır. Son birkaç sayfa, bir mikroskopi laboratuvarında bulunması gereken teçhizat ve kimyasal maddelere ayrılmıştır. Bitkisel drogların anatomik özelliklerinden ve drog tozlarının mikroskopik incelenmesinden bahseden bölümde, teşhiste yararlı açıklamalar ile birlikte 52 drogun enine kesitlerinin anatomik şekilleri ve 26 drog tozunun mikroskop altındaki görünüşleri vardır. Mikroskobu tanıtmayı, bitki anatomisi hakkında bilgi vermesi, tam ve toz halindeki drogların teşhiste faydalı anatomik yapılarını açıklaması nedeniyle, bu kitap bir "Farmakognozi uygulama kitabı"dır ve bu alanda Türkiye'de Osmanlı döneminde yazılmış ve yayınlanmış ilk ve tek kitaptır. Yayın tarihi 1915 tir. Bu kitaptan birer nüsha İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Anabilim Dalı Kitaplığında ve Prof.Dr. Emre Dölen'in kişisel kitaplığında vardır.

3. Seyyahîn-i fenniye ve ulum-i tabiiye müstahzırlarına rehber. 1331-1915. Matbaa-i Amire. İstanbul.

Başlığın günümüz dilindeki karşılığı "Toplayıcı bilginlere ve doğa bilimi müzesi hazırlayanlara rehber" dir. Kitap 19x13 cm ebadında, 237 sayfa ve 166 şekillidir. Burada M. Niyazi kendini Darülfünun ve Darülmuaallimin-i Âliye Fen Şubesi mikroskopi muallimi, Fransa ve İtalya Nebatat Cemiyet-i Fenniyesi azasından doktor bakteriyolog olarak tanıtmıştır. Konu tabiat tarihi (doğa bilimleri) müzeciliğidir. Yazar kitabını dört kısma ayırmıştır. Birinci kısım, mineral, kaya ve fosillere ait örneklerin toplanması, yerleştirilmesi vs. ile ilgilidir. İkinci kısımda konu canlı organizmalardır. Onların canlı halde korunması, üretilmesi, akvaryumlar, botanik bahçeleri, seralar, kuş salmahaneleri vs. bahis konudur. Üçüncü kısımda canlı organizmaların kuru halde saklanması için gereken yöntemler anlatılmıştır. Dördüncü kısım insana ve antropolojik konulara ayrılmıştır.

Mineraloji, botanik, zooloji ile ilgili müzelerin çalışmaları hakkında bilgi veren bu kitaptaki Fransızca başlıklar ve metin içindeki Fransızca sözcükler, onun bu dildeki bir eserden derlenerek hazırlanmış olduğunu kanıtlamaktadır. Yazar, faydalandığı kaynağı bildirmemiştir. Bununla beraber kitap, Türkiye'de Osmanlı döneminde "Doğa bilimleri müzeciliği" konusunda yazılmış ilk ve tek kitap olma özelliğini taşımaktadır. Yayın tarihi 1915 tir. Kitaptan bir nüsha İstanbul'da Beyazıt Devlet Kitaplığı'nda vardır.

Makaleleri

M. Niyazi'nin Darülfünun *Fünun Fakültesi Mecmuası*'nda 1916-1917 de yayınlanmış olan, bitki hastalıklarından bahseden dört makalelik bir dizisi vardır. Makalelerin adları şöyledir.

1. *Emraz-ı nebatat (Maladies des plantes)*. *Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası*, sene 1, sayı 2, Haziran 1332(1916), s.115-122.
2. *Kavak ağaçlarında bakteriden hasil olan karha-i vehniye hastalığı (Le chancre bactérien du peuplier)*, aynı dergi, sene 1, sayı 3, Ağustos 1332(1916), s.226-232.
3. *Pancardaki emraz-ı bakteriye*, aynı dergi, sene 1, sayı 4, Teşrin-i evvel 1332(1916), s.315-318.
4. *Kestane ağacı hastalığı (Maladie du châtaignier)*, aynı dergi, sene 2, sayı 6, Mart 1333(1917), s.476-480.

Bu makalelerin ilk ikisinde yazar kendini Darülfünun-ı Osmanî mikroskopi muallimi doktor, diğer ikisinde kısaca muallim doktor olarak tanıtmıştır. F. Günergun, *Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası*'nı inceleyen bir yazısında (Günergun, 1995), bu makalelerden bahsetmiştir. İlk makalede konu genel olarak bitki hastalıklarıdır. Diğer üç makalede özel olarak kavak ağaçlarında, pancarda ve kestane ağaçlarında görünen hastalıklar bahis konusudur.

Sonuç ve Özet

Osmanlı dönemi ilm-i nebatat muallimlerinden Dr. Mehmet Niyazi, 1893 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den mezun olduktan sonra, Mekteb-i Harbiye'nin Baytar Sınıflarında botanik muallimliği yapmış, Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra Paris'e gitmiş, burada Muséum d'Histoire Naturelle'in laboratuvarlarında pratik öğretim konusunda ve mikroskopta inceleme alanlarında çalışarak bilgi kazanmış, Berlin, Viyana, Londra, İtalya ve Romanya'da doğa bilimleri müzelerini gezmiştir.

Orman Mekteb-i Âlisi'nde de sağlık bilgisi ve botanik derslerini vermiş, Darülfünun'da ve Darülmualimin-i Âliye'de görev almış, 1915 te biri "mikroskopi", diğeri, "Doğa bilimleri müzeciliği" konularında iki kitap yayınlamıştır: *Fenn-i hurdebin ve Seyyahûn-i fenniye ve ulum-i tabiiye müstahzırlarına rehber*. Mikroskopiye ve müzeciliğe özel ilgisi, bilgisini artırmak için Avrupa'ya gitmesi, Fransa ve İtalya botanik derneklerine üye kaydolması, bu şekilde Batı bilginleri ile ilişki kurması ona, Osmanlı botanik tarihinde, diğer Osmanlı dönemi botanik hocalarından farklı bir yer kazandırmıştır. Adı geçen iki kitaptan evvel, M. Niyazi 1905 ve 1906 da iki ciltlik bir bitki sistematigi kitabı yayınlamıştır: *Fesail-i nebatat-ı tıbbiye ve ziraiye*. *Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası*'nda 1916-1917 de yayınlanmış, bitki hastalıkları ile ilgili dört makalesi vardır. Mikroskobu ve mikroskopi tekniğini tanıtmaması, bitkisel drogların mikroskopik teşhisiyle ilgili bilgiler taşıması nedeniyle, *Fenn-i hurdebin* adlı kitabı, bir "Pratik Farmakognozi" kitabı niteliğini taşır ve bu alanda Türkiye'de Osmanlı döneminde yayınlanmış ilk ve tek kitaptır.

Dr. Mehmet Niyazi'nin doğum yılı bilinmemektedir. Onun 1917 den sonraki yaşamı ve çalışmaları, mikroskopi ve müzecilik konularında İstanbul'da ne gibi araştırmalar yaptığı, Dr. Abdullah Bey'in (1799-1874) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane içinde kurduğu Tabiat Tarihi Müzesi (Anonim,1872) ile ne dereceye kadar ilgilendiği hakkında da bilgimiz yoktur.

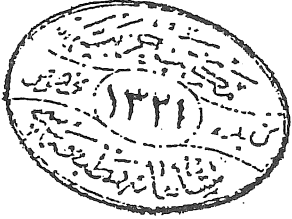
فَسَائِلُ النَّبَاتِ الطَّبِيبِيَّةِ وَزِرَائِعِيَّةِ

نباتاتك طبابت بشریه و بیطریه به متعلق معلومات لازمه سنی جامعہ زراعت
و صنایعہ طائد تطبیقاتندن باحث و بر چوق اشکالی حاوی بر اثر فنی در

« اثر »

مکتب حربیہ شاہانہ بیطار صنفاری علم نباتات معلقی
طیب قول اغسی

محمد نیازی

1948 A 4021
MILLI KİTAPLIYOTEK

مجلس معارف عسکریه طرفندن بالتدقیق قبول
اولومشدر

— برنجی طبی —

استانبول ۱۳۶۶ مایس

Şekil 1. *Fesail-i nebatat-ı tabbiye ve ziraiye*'nin birinci cildinin kapak sayfası (1321/1905)

فَصَائِلُ نَبَاتِ تَطْبِيبِيَّةٍ وَزُرَائِيَّةٍ

نباتاتک طبابت بشریه و بطریقه متماق مهاریات لازمه سنی جامع ، زراعت
و صنایعہ عائد تطبیقاندن باحث و برچوق اشکالی حاوی برار فنی در

✽ اثر ✽

مکتب حریت شاهانہ بیطار صنفی علم نباتات و معالی
طیب قول اغاسی

مجلس معارف و سکره طرفندن بالتدقیق قبول اولمشدر

1947 A 4021
MILLI BIBLIYOTEK

MILLI BIBLIYOTEK
برنجی طبیبی

— ایکینجی جلد —

استانبول ۱۳۲۲ مارت

Şekil 2. *Fesail-i nebatat-ı tıbbiye ve ziraiye*'nin ikinci cildinin kapak sayfası (1322/1906)

فَنِّ خُرْدِه بِنِه

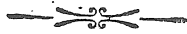
اصُولِ عَمَلِيَّة وَ تَطْبِيقَاتِي

خُرْدِه بِنِك تَعْرِيف وَ اَصُولِ اسْتِعْمَالِ ، تَفْصِيحِ نَبَاتَاتِ - مَقْطَعِ يَابِقِ
بَجْرَه وَ مَعْتَرَاتِكِ تَلَوِيحِ ، اِنْسَاجِ عَقْلَه ، كَيْسَايِ نَبَاتِ خُرْدِه بِنِي -
نَبَاتَاتِ طَبِيحِه وَ سَفَوْتِكِ مَعَانِيَه خُرْدِه بِنِي لَرِي ، دَقِيقِ ، قَهْرَه ،
سَوْتِ ، قَانِ ، اَدْرَارِ وَ سَائِرَه مَعَانِيَه لَرِي كِنِ مَهْمِ بَعْضِ مَعْلُومَاتِ نَبِيَه
خُرْدِه بِنِيَه فِي جَامِعِ بَرِ اَرَفِي دِي.

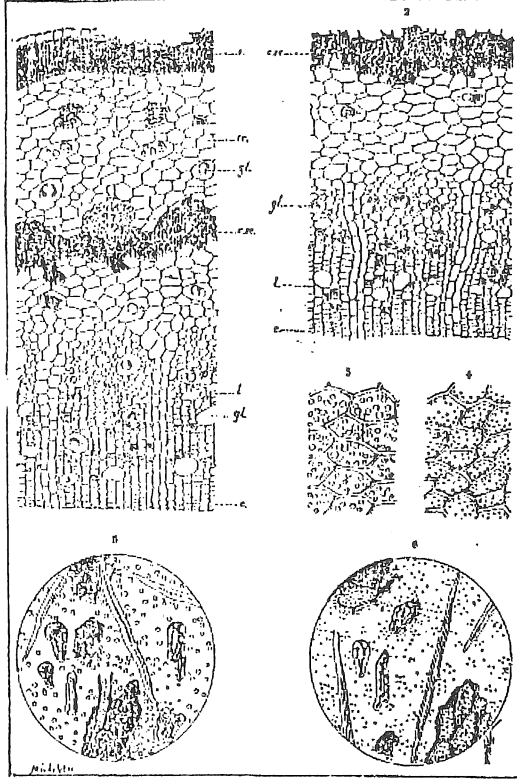
اَبْرَ
دَارِالْفَنُونِ وَ دَارِالْمَعْلَمِيْنَ عَالِيَه فُنُونِ شَمْسِي مِيغْرُوسَقُورِي مَطْبَعِي
قَرَانِه وَ اِيْتَالِيَا نَبَاتَاتِ جَمِيْعَتِ نَبِيَسِي اَعْمَاسَنْدِن
، دَوَقْتُورِ بَاقْتَرِيوِلُوغِ
مُحَمَّدِ يَازَرِي

بَرِ نَجْحِي طَبِيعِي

اِسْتَانْبُولُ - مَطْبَعَةُ نَامِرِه
۱۳۳۱

Şekil 3. Fenn-i hurdebin. (1331/1915). Kapak sayfası

لوحة ۶ - شكل ۱ - سبوسه لایه بیرونی - سبوسه لایه داخلی - سبوسه لایه میانی - سبوسه لایه بیرونی - سبوسه لایه داخلی - سبوسه لایه میانی

(لوحة : ۶)

(شكل : ۱) - چین ملاچی قشری مقطعی

- s منظاره
- ec نسیج خاص قشری
- gl نسیج خاص قشری و کانیبه ده منقعر غددیان غرهویه
- c, sc مدام بر حلقه سورنده موشوع جران منصلبه
- i کانیبه
- c منظاره مولده

(شكل : ۲) - سیلان طارچینی قشری مقطعی

- c, sc جرات منصلبه حلقهسی (منظاره ، ونسج خاص قشری قسم خارجیسی تقصاندو)
- i کانیبه
- gl ماده غرهویه غددیان
- c منظاره مولده

(شكل : ۳) - چین طارچینک نسیج خاص قشری قسمی

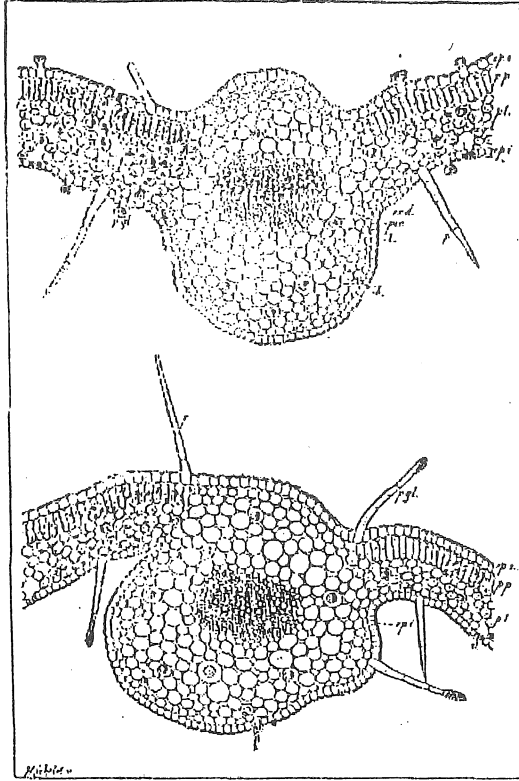
(شكل : ۴) - سیلان طارچینک نسیج خاص قشری قسمی

(شكل : ۵) - چین ملاچی توزینک مرکب پولونیدی عناصر

(شكل : ۶) - سیلان ملاچی توزینک مرکب پولونیدی عناصر

Şekil 4. *Fenn-i hurdebin*. (1331/1915). Levha 6.

Çin ve Seyhan tarçımı kabukları, kabuktan enine kesit, kabuk parenkiması, kabuk tozu

(لوحة ۱۲)

(شکل ۱) - طابوره پیرانی

بیره علوی	ep, s
بیره سفلی	ep, i
جریان رسی لاج خاص	p, p
جریان خلل لاج خاص	p, l
ادیه داخل	end
محیط دوره	per
کلیه	l
سخت	b

(شکل ۲) - توتون پیرانی

بیره علوی	ep, s
بیره سفلی	ep, i
غذیبات خارجه	p, g
اشاد	p
جریان رسی لاج خاص	p, p
جریان خلل لاج خاص	p, l

لوحة ۱۲ شکل ۱ - طابوره پیرانی ۲ - توتون پیرانی

Şekil 5. *Fenn-i hurdebin*. (1331/1915). Levha 12.
Tatula yaprağı ve tütün yaprağı, enine kesit

سَيَّاحِينَ فَنِّيَّةً

وَأَهْلَ طَبِيعِيَّةٍ خَيْرًا لِمَنْ هَبَرَ

أثر:

دارالفنون ودارالمطبعين عاليه فن شخصي ميروسقوي مملی ،
فرانسه وایتالیا نباتات جمعیت تنبہی اعضاسندن
دوقتور باقتربولوغ

محمد یاری

استانبول — مطبعه عامره

۱۳۳۱

Şekil 7. *Seyyahîn-i fenniye ve ulum-i tabiiye müstahzırlarına rehber*'in
Kapak sayfası (1331-1915).

Abstract

Dr. Mehmet Niyazi is an Ottoman lecturer in botany. Graduated from the Imperial School of Medicine (Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye) in 1893, he entered the Military School (Mekteb-i Harbiye) where he taught botany for many years to students in the Veterinary Section (Baytar Sınıfları). After the proclamation of the Constitution in 1908, he went to Paris where he worked in the laboratories of the Muséum d'Histoire Naturelle and learned about practical teaching and the use of the microscope. He visited the natural history museums in Berlin, Vienna, London, Italy and Roumania. He held the courses of Hygiene and Botany in the School of Forestry (Orman Mekteb-i Âlisi). He had also charges in the University (Darülfünun) and the Normal School (Darülmuaallim-i Âliye). In 1915 he published two books, one on microscopy, *Fenn-i hurdebin*, the other on natural history museology, *Seyyahîn-i fenniye ve ulum-i tabiiye müstahzırlarına rehber*. His special interest in microscopy and museology, his visits to European countries, his membership to European botanical societies confer him a distinguished place in the history of botany of the Ottoman Empire. He had published before in 1905 and 1906 a two-volumed book on systematic botany entitled *Fesail-i nebatat-ı tıbbiye ve ziraiye*. He wrote four articles on plant diseases in the journal of Darülfünun's Faculty of Sciences named *Darülfünun Fünun Fakültesi Mecmuası* in 1916 and 1917. His *Fenn-i hurdebin* is accepted as the first Ottoman book dealing with practical pharmacognosy.

We have no information about the date of his birth and his life and activities after 1917. We couldn't trace any microscopical research published by him. We also don't know if he kept relations with the Natural History Museum (Anonim,1872) established by Dr. Abdullah Bey (1799-1872) in the Imperial School of Medicine.

Kaynaklar

- Anonim (1872). "Le Muséum d'Histoire Naturelle de L'École Impériale de Médecine de Constantinople". *Gazette Médicale d'Orient* 11(3-4): 33-42.
- Anonim. Mekteb-i Tıbbiye Diploma Defteri (1839-1908), s. 78.
- Eraslan, İ. (1989). Türkiye'de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı, Yayın No.1, İstanbul, s.66 ve 67.
- Günergun, F. (1995). "Darülfünun Fünun (Fen) Fakültesi Mecmuası (1916-1933)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (yayına hazırlayan F. Günergun), İstanbul Üniv. Yay.Nr.3910, Edebiyat Fak. Yay.Nr.3401, İstanbul, s.302,305,306,309.
- Kazancıgil, A. (1991). Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye), cilt 2, Özel Yayınlar, İstanbul, s. 52.
- Özbay,K. (1981). Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, cilt 3, İstanbul, s.430.
- Rıza Tahsin (1328/1912). Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye, ikinci kitap, Kader Matbaası, Dersaadet, s.104.

Accepted : 1.11.2002